

Társadalmi egyenlőtlenség Németországban

2013. február ötödikén megjelent a németországi társadalmi egyenlőtlenségről szóló könyv. A német társadalomtörténész, *Hans-Ulrich Wehler* számos statisztikai adattal bizonyítja a németországi szegények és gazdagok között folyamatosan növekvő jövedelemkülönbséget és társadalmi egyenlőtlenséget az új könyvében. A nagyszámú adat bemutatása mellett ugyanakkor a szerző nem elemzi a bemutatott társadalmi folyamat alapvető okait és nem mutat fel azonnal megvalósítható megoldásokat sem.

A könyvben főként a következő kérdések vetődnek fel: ki mennyi vagyonnal rendelkezik? Ki hogyan és milyen körülmények között él és lakik? Ki kivel házasodik? Mennyire súlyosbodik a társadalmi egyenlőtlenség az idősebb korban? Mi a helyzet az oktatási esélyegyenlőségek kapcsán és milyen szerepe van a származási, vallási és nemi tényezőknek Kelet- és Nyugat-Németország között? Ki kerül fel és ki marad lent a társadalmi ranglétrán?

Kimutatható, hogy piacgazdaság orientáltságú gazdasági rendszerekben általában nő a társadalmi egyenlőtlenség. Ez a tendencia a dinamika, a verseny, a kockázatok és a válsághajlam párhuzamosságából és összjátékából adódik. Azonban a különösen magas szintű társadalmi egyenlőtlenség igen csak különböző fokú, de nagyon súlyos gondokhoz vezethet. Amennyiben a különféle problémák feltörnek, akkor ezek alappilléreiben is megínogtathatják a német társadalmat. Abban az esetben, ha az egyoldalú megkülönböztetések és a különböző érdekcsoportok szelektív érvénysülése a következő években továbbra is ilyen ütemben fog nőni, akkor ez nagy valószínűséggel veszélybe sodorhatja a demokrácia elvét valamint a pluralizmus gyakorlatát, vagyis magát a társadalmi stabilitást.

A német társadalomtörténész szerint pontosan egy ilyen helyzet peremén áll ma a Német Szövetségi Köztársaság. Wehler rámutat arra, hogy a Németországban ma még mindig fennálló társadalmi egyenlőtlenség nemcsak társadalmi valóság, hanem az is megállapítható, hogy rohamosan és folytonosan növekvő tendencia is. Ilyen módon a szerző egyszerre megbünteti

az összes állítólagos német társadalmi mobilitásra vonatkozó hamis vagy érvénytelen állítást, hiszen egyre nő azoknak az embereknek a száma, akik lecsúsznak a társadalmi ranglétrán, és csak nagyon keveseknek adatik meg a felemelkedés lehetősége.

A szerző már a könyv bevezetőjében így fogalmaz: „A kiéleződött egyenlőtlenség és az egyre növekvő kétségeken keresztül előbb vagy utóbb a politikai rendszer legitimitási alapja is meg fog kérdőjeleződni.” (9. o.) A mai hatalomnak pontosan ez az egyik meghirdetett célja és fő legitimitási alapja, hogy az esélyegyenlőség megnőjön és a megnövekedett egyenlőtlenségek csökkenjenek a társadalomban.

A szerző észrevételei azonban azt mutatják, hogy a nyugat-német és össznémet társadalomban továbbra is „túlzott mértékű hierarchizálódás” uralkodik. Sőt az egyesülés utáni, a még ma is folyamatban lévő, különféle stratégiai átszerveződések átlátszhatatlan módon történnek az össznémet társadalomra nézve. A jövedelmi különbségek növekedése eredményeként nő a társadalmi robbanékonyság veszélye is. Egyrészt, a reáljövedelem stagnált az elmúlt években, másrészt, a felső réteg magánjövedelme három százalékos növekedést könyvelhetett el Németországban, vagyis 4,5-ről 9,5 milliárd €-ra nőtt.

A szociális gondok mélységének és időszerűségének megértéséhez a szerző először egy rövid történelmi áttekintésben a gazdasági és társadalmi elméleteket, a múlt század szellemtörténetébe visszanyúlva vizsgálja. Adam Smith bemutatása után rögtön Karl Marx majd Max Weber következnek és így az olvasó, viszonylag gyorsan Pierre Bourdieu elméleténél találja magát. Wehler csak ezek után határozza meg, hogy mit is ért ő itt a „társadalmi egyenlőtlenség” fogalmán. E fogalom alatt nem csupán a magas jövedelmeket és a stagnáló béreket érti, hanem „mindenelőtt a szűkebb elitek politikailag és jogilag megalapozott hatalomgyakorlását” (63. o.) is, mert egyesek „olyan módon jutnak jövedelemhez és vagyonhoz, amely őket alkalmazottaik közül igen messzemenően kiemeli.” Ez azonban „pár évvel ezelőtt elképzelhetetlen lett volna.” (63. o.) A szerző rengeteg statisztikai adattal támasztja alá a gazdagok és szegények közötti jövedelmi különbségek aránytalanságait. Pontosán bemutatja, hogy hogyan is néznek ki a mai németországi társadalomban az egyik oldalon lévő magas ügyvezetői fizetések, amíg a másik oldalon nő a gyermekszegénység és a szociális segélyre (Hartz IV) szorulóknak száma.

Wehler megállapítása szerint a németországi felső tizednek sikerült egy „kiméretlen összpontosított folyamatban” nagymértékben meggazdagodni, hiszen 2010-ig megszerezték maguknak „a teljes magánvagyonok kéthar-

madát”. (73. o.) A jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségekkel kapcsolatos észrevételek nyilvánvalóvá teszik, hogy az elmúlt években a társadalmi egyenlőtlenségek eddigi példátlan mértékben növekedtek Németországban.

Wehler megfigyelései szerint itt nem csak a pénzügyi források elosztásáról van szó, mivel ezzel párhuzamosan már régóta a társadalmi összpontosító folyamat is beindult, „amely az elitista bezártságot elképesztő homogenizálódás felé lendítette”. (85. o.) Mégis, az elitek állításaival ellentétben, a társadalmi származás még mindig sokkal fontosabb szerepet játszik ma is a karrierrel kapcsolatos előrehaladásban, mint a tanulás és munka által bizonyított teljesítmény. Ez a társadalmi jelenség még a német házassági piacon is jól megfigyelhető, bármennyire hangsúlyozza a „meritokrácia”, hogy a teljesítményhez kötött és megérdemelt pályafutás fontosabb a társadalmi felemelkedésben, mint a társadalmi származás.

Wehler a növekvő társadalmi egyenlőtlenséget hosszú távon szemlélendő folyamatként kezeli és ezt más példákkal is szemlélteti, mint az oktatási esélyegyenlőtlenség kérdése, az egészségügyi gondok és a nagy többség életkörülményinek rohamos romlása. Mindez azonban nem illik bele „a teljesen szabályozásmentes és magát szabályozó piac képviselőinek voodoo-babonájába”. (166. o.) Pontosan ezt a pénzügyi és gazdasági válság előtt széles körben elterjedt nézetet támadja a történész, amikor így fogalmaz: „e tapasztalatok fényében a piacok szükségszerű és hatékony szabályozása még mindig nem történt meg.” Wehler szerint ez azért van még ma is így, „mert az érdekcsoportok által gyakorolt nyomást eddig nem lehetett leküzdeni.” (167. o.)

A történész meggyőződése szerint fontos a piaci ellenőrzés és szabályozás. Azonban az ő ezzel kapcsolatos javaslata, mint például a vagyonadó újbóli bevezetése, amit nem olyan könnyű megvalósítani a mai Németországban, szintén megkérdőjelezhető eszköz. Kérdéses, hogy mennyire tartható a gazdaságok ilyen jellegű megadóztatása a megoldások közé? Mert ha a vagyonadót csupán az újraelosztás érdekében használnánk eszközként azért, hogy nagyobb legyen a társadalmi igazságosság, amit sokszor szakszervezetek és baloldali pártok is ezenképpen követelnek, akkor azonban az is nyilvánvaló, hogy így hamar elérnénk az alkotmányosság határait. Ezáltal túl sok és bonyolult jogi kérdés maradna megoldatlanul, mint például: állhatna-e ez az adó kizárólag a vagyoni bevételekből, azaz jövedelemadó lenne, vagy akár a már tulajdonban lévő ingó és ingatlan vagyona is kivethető lenne?

Az utószóban a szerző arra a következtetésre jut, hogy eddig lényegében az ipar teljesítményképessége és a jóléti állam szociális hálója képes volt

úgy „enyhíteni” a különféle egyenlőtlenségeket, hogy abból még nem alakulhatott ki komolyabb társadalmi robbanékonyosság.

Az első fejezet szakszavai igencsak nehézkesek, amely elriaszthatja a nem szakmabeli érdeklődőt a további olvasástól. Figyelemre méltó, hogy a szerző a társadalmi egyenlőtlenség különféle jellegzetességeivel foglalkozik ebben a százkilencvenhárom oldalas könyvben, egyes jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségekkel kapcsolatos észrevételei igencsak egyediék. Sőt a különféle társadalmi jelenségek pontos dokumentációja lenyűgöző. Ezzel szemben, a következő fejezetek hosszúsága miatt egyes oldalak adatokkal zsúfoltnak tűnhetnek az olvasónak. Wehler nem foglalkozik elég részletesen a bemutatott társadalmi folyamat alapvető okaival. Továbbá a „törökök tömeges bevándorlásával” (146 o.) kapcsolatos megjegyzései igencsak vitathatóak.

Következtetésként elmondható, hogy a szerző meg van győződve a könyvében leírt érvelések helyes irányvonaláról, de tényleges és azonnal végrehajtható megoldásokat ő sem tud felmutatni a vázolt társadalmi folyamat kapcsán. Mindemellett Wehler pontos adataival és körmönfont stílusával sikeresen hívja fel a figyelmet a nyugati demokrácia egy alapvetően fontos és még mindig megoldatlan társadalompolitikai kérdéskörére.

Hans-Ulrich Wehler,¹ Die neue Umverteilung. Soziale Ungleichheit in Deutschland (Az új újraelosztás. Társadalmi egyenlőtlenség Németországban) München 2013. C. H. Beck-Verlag, 193 o.

Eperjesi Zoltán

1. Hans-Ulrich Wehler 1931-ben született és nyugdíjba vonulásáig egyetemes történelmet oktatott a Bielefeldi Egyetemen. Ebben a felsőoktatási intézményben a hatvanas évek közepétől egy sajátos történelmi kutatási irányzat folyik, amely a szociológiával párosul. Wehler, fő munkája az öt kötetes „Német társadalomtörténet” „Deutschen Gesellschaftsgeschichte”, de ezen kívül a szerző számos más könyvet is közzétett.